

A FOST SATUL ROMÂNESC O FORTIFICAȚIE MILITARĂ PREVĂZUTĂ CU ȘANȚURI DE APĂRARE?¹

ION NANIA

Conform ultimei definiții, satul este o „Așezare rurală a cărei populație se ocupă în cea mai mare parte cu agricultura“, prin același cuvânt înțelegându-se și „Locuitorii dintr-un sat; sătenii, țărani“, precum și „Țărănimea cu specificul ei de viață economică și culturală“, cuvântul avându-și obârșia în „Lat. *Fossatum*“².

Etimologia acestui cuvânt a fost mult discutată și concluziile majorității lingviștilor au dus spre același cuvânt latin. O discuție largă a problemei a abordat-o Vasile Bogrea, arătând că „Filologia românească oscilează încă în ce privește originea acestui cuvânt, între lat. *satus* și alb. *fsat* (din lat. *fossatum*)“ și, după ce aduce în discuție toată bibliografia pentru ambele propuneri, conchide: „Etimonul lat. *fossatum* ni se pare, de fapt, preferabil rivalului său *satus*: tot atât de potrivit ca înțeles fundamental (chiar sensul de „ar, cultiv“ nu lipsește din lat. *fodere*!), perfect clar ca evoluție semantică (dacă *grad* „oraș“, lit.: „loc împrejmuit cu gard“, a putut fi numit după gardul împrejmuitor, de ce nu s-ar fi putut numi și *fsat*, „sat“, după *fossatum*, „șanțul înconjurător“?), formal el are netăgăduitul avantaj de a explica varianta nrhaică *fsat*, fără a trebui să recurgem la mijlocirea alb. *fsat* și , cu atât mai puțin, la ipoteza, neverosimilă, a unei duble proveniențe“³.

I. Aurel Candrea, după ce menționa că apelativul sat a mai avut și înțelesul de ogor, sens dispărut din grai, susținea că vechiul „*fsat* provine din lat. *fossatum* „șanț“, satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un șanț ca mijloc de apărare împotriva dușmanilor sau fiarelor sălbatice“⁴. Ideea era întărită și de Sextil Pușcariu care de asemenea susținea că „numele satului românesc vine din *fossatum*, care însemna „înconjurat de șanțuri“, deci: loc întărit“⁵. Al. Rosetti enumeră printre termenii care au în limba română alt sens decât în celelalte limbi romanice și „sat (ar. *fussat*) s. m. „village“: *fossatum* „*Graben, Kastell*“ (Romanische etymologisches Wörterbuch, von Meyer-Lübke, Heidelberg, 1935, 3461). Forma cu f conservat se regăsește în

¹ Comunicare prezentată la sesiunea de comunicări științifice „Satul românesc tradiție și modernitate“, Ediția nr II-a, Giurgiu, 28-29 mai 1987 cu titlul modificat: *Vechimea cuvântului sat și sensul său, cu exemplificări din zona istorică Vlașca*. Modificată cu exemple din Argeș a fost susținută la cea de a XXX-a Sesiune anuală de comunicări științifice a Muzeului Județean Argeș (2000).

² DEX, 1975, p. 827.

³ „Dacoromania“, Anul I, Cluj, 1920-1921, p. 253-257.

⁴ I. Aurel Candrea, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“*, București, 1931, p. 1105.

⁵ Sextil Pușcariu, *Limba română, I, Privire generală*, București, 1976, p. 356.

albaneză (*fshat*) și în dacoromână, în sec. al XVI-lea (*fsat*). Senșul de „village” s-a dezvoltat numai în română și albaneză⁶, arătând că „Grupul inițial *fs*, în *fsat* (din *fossatum*), e conservat în Psaltirea Scheiană și în Codicele Voronețean; dar Psaltirea Scheiană cunoaște și forma *sat*, cu modificarea grupului, prin suprimarea lui *f*”⁷.

I. I. Russu susține aceeași origine și același sens al cuvântului „Pentru denumirea așezării (rurale prin excelență, în trecut, a populației românești) ..... termenul latin - romanic *fossatum* > vechi românesc *fsat* > *sat* (paralel în albaneză *fshat*) care prezintă o transformare semantică originală și interesantă din sensul militar, „loc întărit cu șanțuri” (*fossa*) la cel mai larg de „așezare deschisă, neîntărită, civilă”⁸, așadar, conchide autorul, rom. „Sat (forma arhaică *fsat* în cele mai vechi texte românești) din lat. *fossatum* „loc întărit, populat, cu un șanț de apărare”, care ne ridică în trecut (sic!) până la satele ce se apărau cu mijloace proprii”⁹. Deși numărul autorilor care susțin originea rom. *sat* din lat. *fossatum* poate fi continuat, ne oprim la aceste exemple, amintind că au fost și mulți istorici care au explicat proveniența termenului *sat* din alb. *fshat*, cei mai cunoscuți fiind Constantin C. Diclescu¹⁰ și romanistul german G. Reichenkron despre care s-a spus că abordează o serie de idei artificioase și confuze¹¹.

Așadar din tot ce s-a scris până în prezent despre originea termenului românesc *sat* se desprinde o singură idee și anume că își trage numele de la „șanțul înconjurător” (Bogrea), fiind „loc întărit”, „înconjurat de șanțuri” (Pușcariu), „*Graben, Kastell*” (Meyer-Lübke, Rosetti), „satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un șanț ca mijloc de apărare împotriva dușmanilor sau fiarelor sălbatice „(Candrea), un „loc întărit, populat, cu un șanț de apărare, care ne ridică în trecut (sic!) până la satele ce se apărau cu mijloace proprii” (I. I. Russu).

Toate aceste discuții care converg la o singură idee au dus la concluzia și mai eronată că *fossatum* „se numea în limba traco-dacilor *dava*”¹², iar sub influența limbii latine a noilor stăpâni *dava* a primit numele de *fossaton* (scris în gr., n. n.) sau *fossatum*, teritoriu apărut (sic!) printr-un șanț cu valuri și întărit cu pari, păstrat de români în cuvântul *sat*, de albanezi în *psat* sau *fsat* și de neogreci în *fussaton*¹³, deoarece „Mai târziu, *dava* sau *daya* (ambele cuvinte scrise cu litere grecești, n. n.) ca și Tapae sau Tabae, a devenit un loc împrejmuit și fortificat, folosit în Moldova și de Miron Costin în secolul al XVII-lea, sub forma *tabie*”¹⁴. Și cum în nici o limbă romanică *fossatum* nu are sensul de *vicus* (it. *villa, villaggio*; fr. *villa, village* etc.), se apelează tot la sensul militar de fortificație, întăritură, retranșament, (înv.) apărătură, zămcă, exemplificându-se: „În Spania, termenul *fossatum* a fost păstrat pentru tabără fortificată de oameni liberi. În Austria, locuitorii foloseau cuvântul *fossatum* cu acest sens și între anii 711-

⁶ Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968, p. 194.

⁷ *Ibidem*, p. 524.

⁸ I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, București, 1981, p. 212.

⁹ *Ibidem*, p. 228.

¹⁰ Const. C. Diclescu, *Originile limbii române*, An. Acad. Rom., Mem. Sect. Lit., Seria II, tom. XXIX, 1906-1907.

¹¹ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 62-63.

¹² Alexandru I. Gonța, *Satul în Moldova medievală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 38.

¹³ *Ibidem*, p. 39.

¹⁴ *Ibidem*.

1037, în timpul războiului contra maurilor. Tactica spaniolă de luptă în acești ani se va uxa mai ales pe tabăra fortificată, în terenul muntos. De la un timp, *fossatum* = *capamiento* va fi folosit în sensul de expediție războinică. Din secolul al IX-lea, *ir al fossatum* va fi egal cu *ir a la guerra*. Tabăra *fossatum* fusese folosită de ultimul rege vizigot, Rodrigo, ucis de arabi în bătălia de la Xeres de la Frontera, în anul 711, din Austria, care, conform tradiției vizigote, chemase sub steag pe toți oamenii liberi¹⁵, deoarece „Astfel de așezări întărite, fossata cu fossae limitales = șanțuri cu valuri și garduri de copaci, erau făcute în evul mediu și de către locuitorii așezărilor românești”¹⁶.

Așa cum aprecia însuși I. I. Russu, „Tipologia așezărilor, a caselor și gospodăriilor precum și modul de organizare, în etapele dezvoltării istorice, constituie unul dintre obiectivele principale de cercetare ale etnologiei și etnografiei românești, ca ntare ale istoriei societății în general”¹⁷.

Absolut toate cercetările arheologice întreprinse până în prezent dovedesc că niciodată și nicăieri satul românesc nu a fost o aglomerare de locuințe fortificate cu șanțuri și valuri. Cele mai vechi așezări care s-au limitat la suprafețe restrânse, cu locuire aglomerată, fără posibilități de extindere datorită șanțurilor și valurilor de apărare s-au constatat în neoliticul târziu¹⁸, cele mai tipice fiind tell-urile gumelnițene, dar și „locuirea gumelnițeană folosea adesea și alte spații exterioare tell-ului, respectiv margini de terase din apropiere”, ceea ce „ne îndreptățește să credem că tell-urile mai nveau rolul de cetățui de refugiu în cazuri de primejdie”¹⁹. Cercetările noastre în zona istorică Vlașca, de-a lungul râurilor Neajlov, Mozacu și Drâmbovnic²⁰, arată că în epoca bronzului locuitorii trăiau în sate răsfrirate, uneori chiar în locuințe izolate, astfel de așezări întinzându-se adeseori pe lungimi de sute de metri fără a fi fortificate cu șanțuri, așa cum o dovedesc și așezările din preajma Piteștilor, fiecare locuință sau grupuri de 2-4 locuințe fiind probabil apărate de sălbăticiuni prin garduri de pari îngrădiți, situație dovedită în două puncte de pe Valea Mozacului prin bucățelele de cărbuni aflate aproximativ în cerc la circa 15-20 m de centrul locuinței sau grupului de cel mult 2-3 locuințe.

În aceeași zonă istorică situația satelor este similară atât în Hallstatt cât și în La Tène, geții locuind în așezări răsfrirate de-a lungul teraselor ori luncilor respective, satele getice fiind tipice în acest sens. În același tip de sate îi găsim și pe daco-romani după retragerea aureliană în secolele al III-lea și al IV-lea. Pe Valea Mozacului, în

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 212.

¹⁸ Sebastian Morintz, *Tipuri de așezări și sisteme de fortificație și de împrejmuire în cultura Gumelnița*, în „SCIV”, XIII, 1962, 2, p. 273-284.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ La 5 august 1451 hidronimul apare scris Dâmbrovnic (DRH, B, I, 1966, doc. 105, p. 184 și 185); la 5 mai 1632 este consemnată „apa Drâmbovnecului” (DRH, B, XXIII, 1969, doc. 368, p. 558), iar la 12 martie 1634 numită apa Drâmbovnecului” (DRH, B, XXIV, doc. 218, p. 295), numele păstrându-se până azi în graiul bătrânilor localnici. Râul a fost botezat de piana meliferă drâmbovnic (*Melittis melissophyllum* L.) care, până la jumătatea secolului al XX-lea, forma adevărate covoare pe terasele împădurite. Așadar numele corect este Drâmbovnic și nu Dâmbovnic, și nu provine din sl. dŕbi „stejar” (Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Ceres, București, 1976, p. 31 și 279), ci de la planta meliferă amintită, cum stă mărturie vie tradiția.

sudul județului Argeș, un astfel de sat, aflat pe teritoriul satelor Teiu din Vale și Leșile, se întindea pe aproximativ un kilometru lungime, deși nu am depistat decât 11 puncte cu una sau cel mult trei locuințe în fiecare loc. O așezare similară aflăm și pe Valea Drâmbovnicului, în zona comunelor Negrași-Mozăceni. Cercetările noastre în zona istorică Vlașca nu lasă nici un dubiu asupra tipului de sat getic răsfirat pe văile și terasele râurilor, anulând ceea ce presupunea Pârvan la începuturile cercetărilor arheologice românești, că „satele din La Tène păstrează în multe privințe străvechile tradiții de așezare încă din neolitic”, că „Un sat e în aceeași vreme un mic fort întărit - E adică, aceea ce și mai târziu era un *fossatum* -; așezat îndeobște pe malul cât mai abrupt al unei ape, sau pe vreun promontoriu care înaintează într-un lac sau râu, sau, de e posibil, pe o insulă ori măcar o peninsulă, satul e apărat spre partea unde se unește cu restul ținutului înconjurător cu un mare șanț, care pe alocurea (Poiana, Zimnicea, Tinosul) e dublat spre interior de valul respectiv”, care „sistem de așezare nu diferă de cel din neolitic și eneolitic”²¹. Observațiile lui Pârvan, la nivelul cercetărilor din anii 1920-1925, au fost preluate de Al. I. Gonța drept adevăr pentru a susține sinonimia *dava* = *fossatum* și pentru a dovedi că al doilea termen a înlocuit, după românizare, pe primul²², deși ar trebui să cunoască faptul că investigațiile arheologice de după al doilea război mondial au dovedit clar că presupusele sate din La Tène de la Crăsani, Poiana, Tinosul și Zimnicea sunt de fapt *dave*²³, *dava* fiind „denumirea geto-dacă pentru oraș. *Dava* era de fapt un centru tribal, respectiv o așezare mai însemnată, de obicei întărită, asemănătoare cu *oppidum*-ul celtic”²⁴, de care depindea satele și teritoriile din jur. Astăzi nimic nu mai îndreptățește afirmația că țăranii daci ar fi trăit în *dave* și cu toate că „acest domeniu este încă insuficient studiat”, s-a constatat că fiecare *dava* are în jur „un teritoriu în care s-au depistat mai multe așezări de tip rural - grupuri modeste de locuințe, fără vreo întăritură, situate pe o rază de până la circa 20 km de așezarea centrală. Aceste atribute arată că o *dava* semnifica un centru tribal”²⁵, așezările „de tip *dava* având în jurul lor așezări „rurale” mai modeste”²⁶, fiind deci clară deosebirea dintre *dava* și sat.

În ceea ce privește satul românesc, începând din secolele al VIII-lea - al IX-lea și până azi nu există nici măcar un caz izolat de existență a unui sat fortificat cu șanțuri și valuri. Așezările medievale rurale din țara noastră au fost în general răsfirate, risipite, fiecare gospodărie posedând, pe lângă curtea închisă, și o livadă de pomi sau de fân și chiar ogoare.

Cercetând datina cu privire la satul românesc, în numeroase zone, în perioada 1956-1976 și în special Țara Vlașca, putem trage următoarele concluzii:

Pretutindeni tradiția păstrează memoria unor sate cu gospodării foarte distanțate, pe Valea Drâmbovnicului și pe Valea Mozacului această așezare motivându-se prin câinii numeroși pe care-i deținea fiecare gospodărie, distanța mare între acestea

²¹ Vasile Pârvan, *Getica*, Cultura Națională, București, 1926, p. 470.

²² Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 38.

²³ *Dicționar de istorie veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 192. 475, 573, 624.

²⁴ *Ibidem*, p. 225.

²⁵ Al. Vulpe, Mihail Zahariade, *Geto-dacii în istoria militară a lumii*, Editura Militară, București, 1987, p. 46.

²⁶ *Ibidem*, p. 44.

fiind necesară evitării încăierării căinilor și deci ale unor eventuale certuri care s-ar fi iscat din această cauză.

Conform memoriei colective, satul cuprindea un vast teritoriu format din două părți distincte: vatra, unde se aflau locuințele cu livezile și o parte a ogoarelor, și moșia, care cuprindea pădurile, fânețele, apele și majoritatea ogoarelor, vaste spații ale satelor fiind precis delimitate prin hotare care nu s-au modificat niciodată până prin anii 1962-1968. Cât de puternică era cunoașterea și păstrarea hotarului unui sat, aflăm din obiceiul care a dăinuit până în pragul secolului al XX-lea în satul Leșile, județul Argeș, aflat în Țara Vlașca până la 1829. Deși din 1629 a devenit sat de clăcași²⁷, s-a păstrat cu sfințenie ceremonialul tragerii brazdei de hotar din șapte în șapte ani, ultima dată în 1894 când cei doi băieți din sat, Micu Ilie și Sisu Ion²⁸ au împlinit vârsta de șapte ani. Cu această ocazie toți bărbații satului, de la vârsta de opt ani până la cel mai bătrân, în ziua de Sf. Gheorghe (23 aprilie) porneau brazda pe hotarul satului, plecând din punctul cel mai sud-estic spre apus și ajungând în același punct după ce brăzdau hotarul de sud, vest, nord și est. La fiecare din cele patru colțuri ale hotarului, băieții care împlineau vârsta de șapte ani în anul respectiv, erau dezbrăcați în pielea goală și primeau de la fiecare bătrân al satului câte o lovitură de codilie la spate, încât „multe zile nu mai putea să stea pe cur”. Plugul era tras de patru boi negri, iar după ce se ocolea hotarul în întregime și se ajungea în locul de plecare, boii erau tăiați, carnea împărțită sătenilor care plăteau costul, iar căpățânile (craniile) erau duse, cu întregul colectiv și cu băieții ce fuseseră bătuți, puse ciuhe în câte un stejar din cele patru colțuri ale hotarului, după care urma o petrecere comună a întregului sat, la care bătrânii povesteau tinerilor toate evenimentele petrecute în sat de-a lungul timpurilor. La fiecare din cei patru copaci, numiți „tufani cu bouri”, băieții de șapte ani, care fuseseră bătuți în aceleași locuri, luau copacul în brațe și lipind fruntea de el spunea cu glas tare: „N-am să uit niciodată hotarul satului”²⁹, după care continua restul ritualului. Lăsând la o parte implicațiile totemice ale craniilor de boi, care erau neapărat negri, obiceiul tragerii brazdei de hotar îl găsim atestat la 1893-1894 la Cioara-Doicești - județul Brăila, Elisa Stoenescu - județul Ialomița, Ciocești și Saelele, județul Teleorman, Poiana și Vârtopu - județul Dolj, Climești - județul Neamț, în Vlașca și în Transilvania³⁰. Ritualul tragerii brazdei de hotar își are obârșia în fondul credințelor și obiceiurilor autohtone, ceea ce înlătură presupunerea locuirii țăranilor geto-daci în micuțele și aglomeratele dave.

O a treia constatare a cercetărilor noastre de teren este aceea că tradiția păstrează amintirea unor moși întemeietori ai satelor, știindu-se cu precizie unde erau așezați bătrânii ctitori, la distanțe destul de mari; proprietate strict individuală era doar vatra; moșia, spațiul vast, fiind, conform legii din bătrâni, în cea mai mare parte, proprietate obștească.

²⁷ După tradiție, „Nania al bătrân (un înaintaș al autorului acestui articol) s-a vândut rumân boierului Iruftanda într-o zi de Sf. Gheorghe”, fără să se transmită și anul. În realitate moșnenii s-au vândut lui Iruftanda mare vister la 20 aprilie 1629; vezi DRH, B, XXII, doc. 252, p. 478-479.

²⁸ Micu Ilie, n. 1887 și înregistrat cu numele Micu Ion Merin și Sisu Ion, n. la 2 septembrie 1887, devenit în următa Buică Ioniță - Arh. Primăriei comunei Negrași, județul Argeș.

²⁹ Ion Nania, *Dalarea și localizarea celor două lupte de la Fântâna Țiganului date între Radu Paisie și Iuotă Basarab*, în „Revista istorică”, V, 1994, 1-2, Ianuarie - Februarie, p. 159-160.

³⁰ Nicolae Densușianu, *Chestionarele*, Ed. Adrian Fochi, Editura Minerva, București, 1976, p. 137.

Interesantă, pentru problema luată în discuție, rămâne legenda întemeierii cătunelor Boieni, numit până la jumătatea secolului al XX-lea și Boiani, și Boblegi din satul Cerșani, comuna Suseni, județul Argeș.

Satul Cerșani este menționat de documente la 26 noiembrie 1520, când, Neagoe Basarab, întărind lui Baldovin pârcaľab ocine la Balta Neagră (după 1962 această baltă din Broșteni se va numi „La Vărzaru“), consemnează: „în jos pe hotarul Cereșanilor, până la Crăceana“ (ceva mai jos: Criceana)³¹, azi Cârceana. La 2 mai 1571 este consemnat ca martor „Necula vîtaľ din Cerișani“³², numele autentic al satului, păstrat astfel în graiul multor localnici până la jumătatea secolului al XX-lea: „Satul Cerișani s-a numit așa după marea pădure de ceriș ce se-ntindea altădată de la Argeș, peste Drâmbovnic, peste Rața, peste Vâlceaua Părvului și Cârceana, până-n Teleorman“³³. „Adevăratul nume al Cerșanilor este Cerișani, adică satul din ceriș. Tot așa s-a numit și apa Drâmbovnicului, de la floarea drâmbovnic, căutată de stupari, pentru albinele lor. Nu știu când și de ce s-au schimbat numele locurilor. Poate de vină sunt cei ce-au făcut hărțile și n-au cunoscut adevăratele nume“³⁴. Satul Cerșani este format din următoarele cătune: Burdești, Călinei (Călinești), Cerșani, Găscani, Predești, Boieni și Boblegi. În 1958 Petre Mateescu, țăran cu o memorie formidabilă, ne mărturisea: „Toate satele, dar mai ales cătunele lor, s-au format cam după neamuri. Așa, bunăoară, cătunele Boieni și Boblegi au fost așezate de doi frați boieri, adică vânători de boi sălbatici, dar și crescători de cirezi. Și-au săpat acolo heleștee să-și adape cirezile, dar veneau și boi sălbatici mari, numiți bouri; veneau la cirezile lor; veneau și la apă. Unu era mai viteaz și-i răpunea repede-repede; ăľalt, mai bleg, de unde și numele de Boblegi, de la porecla Bobleagă“³⁵. Să fi fost oare posibilă înconjurarea satului Cerșani, sau măcar a cătunelor, cu șanțuri și valuri pentru apărare? Fără comentarii!

Toate constatările de mai sus dovedesc că noțiunea de sat avea inițial sensul de așezare a oamenilor din același neam, urmaș ai aceluiași strămoș, de unde fiecare sat românesc își are legenda sa; spațiul satului era vast, iar locuitorii, înrudiți pe neamuri, după întemeietori, își arau și semănau pămînturile moșiei în obște, prin rotație, „să se odihnească pămîntul“. În caz de primejdie, în timpul năvălirilor barbare, țăranii se retrăgeau în pădurile imediat învecinate³⁶, care până la sfârșitul secolului al XVIII-lea ocupau cam 70% din suprafața țării; Țara Vlașca este tipică în acest sens, codri legendari ai Vlăsiei rămânând și azi o permanență în conștiința bătrînilor.

Toate acestea sunt dovezi grăitoare că satul românesc nu a fost niciodată o fortificație militară cu șanțuri și valuri de apărare, iar apelativul nu-și poate avea obârșia în lat. *fossatum*. Tradiția, viața satului, precum și alcătuirea sa teritorială, ne dovedesc proveniența sigură din lat. *satus*, cuvînt prin care strămoșii romani înțelegeau „semănatul, plantatul, săditul“ (decî activitatea de bază a celor din sat), dar și „neamul, nașterea dintr-un înaintaș“, exact sensurile cuvîntului românesc în concepția țăranului

³¹ DRH, B, II, 1972, doc. 203, p. 392-393 și 394.

³² DRH, B, VII, 1988, doc. 22, p. 32.

³³ Date culese în septembrie 1958 de la Pavel Stănescu, născut în 1877 în Țuțulești.

³⁴ Date culese în septembrie 1958 de la Petre Mateescu, născut la 4 noiembrie 1900; absolvent a cinci clase primare, a funcționat ca secretar la Primăria comunei Țuțulești 26 de ani.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 29-47.

de acum câteva decenii, sfântos și știutor, dar neșcolit, întrucât „În orice zonă a țării, la baza relațiilor interumane stă familia mare - neamul, în înțelesul în care poporul a păstrat până astăzi conceptul”³⁷.

Având în vedere că principalele cuvinte referitoare la așezările rurale, cum ar fi: argea (cu o largă folosire în trecut), bordei, cătun, gard, leagăn, măgură (cu sensul de colibă, partea de la suprafață a bordeiului), moșie (din: moș), stână, țarc, țarină, țârșuș, vatră, zestre, sunt de origine autohtonă, iar derivarea lui sat din *fossatum* nu corespunde realității, nu ne surprinde faptul că lingvistul danez Kristian Sandfeld-Jensen (1873-1942) considera cuvântul sat de origine latină, dar împrumutat din albaneză³⁸, iar romanistul german Günter Reichenkron (1907-1966) socotea cuvântul sat ca fiind preroman, din fondul indigen³⁹. Deși au fost combătuți cu tărie, nici noi nu excludem posibilitatea existenței cuvântului sat în geto-dacă. Sensurile inițiale ale apelativului sat, asemănătoare cu cele ale lat. *satus*, nu exclud ca geto-dacii să fi avut cuvântul sat, termen prin care denumeau așezarea rurală, cu oameni înrudiți ca neam, care-și semănau ogoarele în obște. Tocmai de aceea nu s-a impus termenul *vicus*. Trcând peste faptul că dacă limba română ar poseda pe sat din *fossatum* ar trebui să posede și lat. *fossa* și nu germ. *Schanze*, două sunt argumentele de bază ale originii autohtone pentru rom. sat. În greacă exista cuvântul (împrumutat probabil din lumea geto-tracă) *saton* (τό) „suprafață pentru semănături, o anumită măsură”. În baza prețioasei știri a lui Herodot că geții carpi „sunt eleno-sciți” dar „se comportă în toate ca sciții”⁴⁰, nu încape nici o îndoială că gr. *saton* și rom. sat provin din străvechiul fond traco-elen. Un alt argument în sprijinul originii autohtone a termenului sat l-ar putea constitui toponimul illir Sation, numele unei așezări străvechi⁴¹, precum și hidronimul Satnioeis⁴², pentru care se pot compara actualele denumiri: Satnoeni- județul Ialomița, Satnoieni- județul Brăila, Sat Bătrân, Satulung, Satu Costi, Satu Nou etc⁴³.

Oare istoricii și lingviștii popoarelor din jurul nostru, dacă ar deține pe teritoriul statelor lor asemenea dovezi, tot ca istoricii și lingviștii români ar proceda? Ar fi timpul ca măcar în mileniul al III-lea să ne trezim la realitate.

³⁷ Mihai Pop, *Cartea vie a culturii orale*, în „Magazin istoric”, XII, 1978, 9 (138), p. 18.

³⁸ I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, Editura Academiei, București, 1970, p. 27.

³⁹ Ibidem, p. 41-42.

⁴⁰ Herodot, *Istoriei*, IV, 17. Despre această problemă: Ion Nania, *Un certificat autentic al obârșiei limbii geților carpi dat de Herodot* - comunicare, simpozionul anual al Muzeului Câmpulung Muscel, 25-26 octombrie 1986, manuscris.

⁴¹ I. I. Russu, *Illirii. Istoria, limba și onomastica-romanizarea*, Editura Academiei, București, 1969, p. 244.

⁴² Strabon, *Geografia*, VII, 7.

⁴³ Ion Iordan, Petre Gâșteșcu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei, București, 1974, p. 223-224.